

Gode egenskaper til neste generasjon

Forfatter

Vibeke Tømmerberg, Animalia

Grethe Ringdal, Animalia

Sammendrag

Gode morsegenskaper og ull som beskytter godt mot vær og vind er eksempler på egenskaper som er viktige ved utvalg av livdyr i en villsaubesetning.

Publisert

2015

Referanse

Sau og Geit 5/2015

Utskriftsdato

14.02.2025 www.fag.nsg.no

Gode egenskaper til neste generasjon

(Foto: Anders Braanaas)

Gode morsegenskaper og ull som beskytter godt mot vær og vind er eksempler på egenskaper som er viktige ved utvalg av livdyr i en villsaubesetning.

Et godt utvalg av søyelam om høsten vil betale seg de kommende årene, og i tillegg må værene som skal brukes i avl være friske og raske. Ved å følge besetningen til Hilde Buer (forfatter av «Villsauboka») og Anders Braanaas får vi et innblikk i to viktige hendelser som skjer på denne årstida i en villsauflokk; nemlig utvalg av livdyr og paring.

Hilde og Anders bor på Værlandet, som er ei øy i Askvoll kommune i Sogn og Fjordane. Her driver de med villsau, og har en flokk på ca. 350 dyr av rasen gammelnorsk sau. Værene blir brukt bare en sesong for å unngå innavl. Besetningen på Værlandet er en lukket besetning og for å rekruttere nye gener brukes det semin.

Utvalg av livdyr om høsten

Om høsten tar Hilde og Anders en grundig gjennomgang av flokken for å velge ut hvilke dyr som skal brukes i avl, og hvem som skal utangeres. Hold, tenner, bein og jur er viktige sjekkpunkter for å vurdere søyenes helsetilstand, og søyer som har hatt jurbetennelse eller andre skavanker blir sjaltet ut. Klauvene beskjæres, hvis det er behov for det. Kopplam settes aldri på til livdyr siden det ofte er en grunn til at de ble kopplam. Hilde og Anders er opptatt av å velge ut livdyr som klarer seg godt i utedrift under deres driftsbetingelser, og «funksjonelle egenskaper» er et viktig stikkord på lista over hva som vektlegges. I tillegg velger de ut dyr med ulike fargevarianter for å ta vare på det genetiske mangfoldet, slik rasebeskrivelsen til Norsk villsaulag oppfordrer til.

Gode mødre

Søyas evne til å passe på lamma er viktig, og ei søye som mister lam to år

på rad blir som en hovedregel utrangert. Hilde forklarer at de unge søyene er utsatt for «lammestjeling», siden noen av dem ikke tør å gå så langt vekk fra flokken når de skal føde. Da kan eldre søyer lett stjele lammene deres. Derfor benådes søya det første året hun mister lam.

Evnen til å lamme uten hjelp, god mjølkeproduksjon og riktig utforming av juret og spenene (bare to speneanlegg på både avlsvær og søyer) er også viktige utvalgsriterier.

Funksjonell ull

– Evnen til å røyte ulla er en gunstig egenskap som vi ønsker å ta vare på, og det er stor variasjon i denne evnen innenfor rasen gammelnorsk sau. Siden egenskapen er arvelig bruker vi kun værer i avl som feller ulla. Genene som koder for egenskapen kan muligens også være koblet til en del andre gunstige egenskaper hos rasen, sier Hilde. Men hun presiserer at det er viktig å klippe gammelnorsk sau ved

behov, og ingen voksne dyr skal gå høsten i møte uten å være plukket/ klipt, siden det kan gi store plager for dyra.

Fellen til gammelnorsk sau er dobbel, med fin, tett bunnull/tel og grovere dekkull/tog. Det skal være et passe forhold mellom tel og tog og ulla skal ikke være for lang.

Lang dekkull og småull på beina er ugunstig fordi det gjør at snøklumper lettere kan henge seg fast. For å beskytte mot varmetap i kaldt og vått vær, bør ullfellen være tett og helst uten midtskill på ryggen. Lammene bør ha tett og forholdsvis lang ull ved fødselen.

Utforming av hornene

De fleste værene av rasen gammelnorsk sau har horn, mens flertallet av søyene ikke har det. Det er viktig at hornene har riktig utforming så de ikke vokser inn mot hodet og nakken på dyret, siden dette kan medføre store plager. Formen på hornene er arvelig, og derfor bør ikke værer med ugunstig hornutforming brukes i avl. Værene skal ha horn som tåler slåsskamper, men ikke være for store og grove. For grove horn kan gi lam som får hornanlegg før fødsel, noe som kan resultere i skader på søyas fødselsveier.

Søyene må legge på seg før vinteren kommer

Holdvurdering er et av sjekkpunktene når flokken samles i oktober, og søyer som er tynne i oktober blir utrangert.

– Det er viktig at dyra er i god kondisjon til paringa og om vinteren, vi tar derfor ikke sjansen på å pare søyer som er tynne. Det kan ofte være sykdom som ligger bak når de er tynne på den tida av året, sier Hilde. Hun er også opptatt av å velge ut dyr som har gode beiteegenskaper, og da brukes søyas hold om høsten som et av flere mål på denne egenskapen.

Eksteriør

Dyras eksteriør (rygg, beinstilling osv.) blir også vurdert.

– Det er viktig at dyra har god fremkommelighet i terrenget, sier Hilde. Under våre driftsforhold på Værlandet ønsker vi ikke at søyene skal være alt for store, siden de stiller større krav til beitegrunnlaget enn dyr som er litt mindre, forklarer hun.

Værene på dette bildet har riktig hornform. Det er viktig at hornene har riktig utforming så de ikke vokser inn mot hodet og nakken, siden det kan gi store plager for dyret.

(Foto: Anders Braanaas)

Norges største og beste utvalg av dyrehengere

Jyfa dyrehenger for traktor

Bateson traktorhenger, leveres i en og to etg.

Bateson Bil-Sau-Varehenger

Bateson Billhenger til sau/ gris/ storfe og hest

MYHRES maskinomsetning AS

3158 Andebu – Tlf 33 44 00 76

www.myhresmaskin.no

Paring til rett tid

I forskrift om velferd for småfe står det at hos sau i utedrift skal paringa skje slik at dyra lammer når beite- og klimaforholdene er gunstige. I besetning- en til Hilde og Anders foregår paringa i desember. Siden værene går på et eget beite ellers i året foregår paringa i en kontrollert tidsperiode.

– Det er viktig at ikke lamminga starter for tidlig, sånn at værforholdene ikke er for tøffe for de nyfødte lamma. Søyene bør ha godt beite den siste måneden før lamming og i laktasjonen. En annen grunn til å ikke ha for tidlig lamming her hos oss, er at kongeørna trekker innover i landet utpå våren. I tillegg blir jo utvalget av andre byttedyr større utover våren. Dermed kan det å utsette lamminga noe bidra til å hindre tap av lam, avslutter hun.

Av Vibeke Tommerberg
og Grethe Ringdal
Animalia

SPINNVILT

rokker, spinneutstyr,
kardemaskiner, kammer m.m.
SPINNEKURS.

www.spinnvilt.no

Hildes råd til paringstida i en villsaubesetning:

- Hilde har god erfaring med å ikke pare søyelamma. Hun ser at den totale produksjonen i livsløpet blir større selv om de går tomme det første året, og dessuten blir lammene til åringene sjelden slaktemodne den første høsten. Søyelamma tas ut fra flokken i paringstida og da benyttes muligheten til å håndtere dem mye så de blir tamme.
- Sjekk at værene som skal brukes i avl virker friske, er i godt hold og topp kondisjon. Det er viktig at ikke væren har rester av gammel ull i fellen. Hvis den sleper på en stor ullfell kan det føre til dårlig sædkvalitet, siden temperaturen i pungen kan bli for høy. En undersøkelse av værens edlere deler hører også med for å sjekke at begge testiklene er på plass, og at de kjennes normale ut.
- Hyppig tilsyn er viktig i paringstida, siden det lett kan oppstå skader pga. rivalisering mellom værene.
- Det må være nok værer i forhold til antall søyer. Hilde beregner ca. 20 søyer per vær i sin flokk for å være på den sikre siden.
- Hilde bruker kun værer som er halvannet år eller eldre i avl. Da får hun et godt grunnlag for å vurdere egenskapene deres (f.eks. om de røyter ulla), og hun har også erfart at værlam ofte gjør en dårlig jobb i paringa ved at de jager rundt på søyene uten å leite opp og pare alle dem som er i brunst. I tillegg kan paringstida bli i tøffeste laget for et værlam som er i vekst. Selv om de tilleggsføres vil de ofte ete dårlig og tape seg mye i hold.
- Det er viktig at værene som slippes til søyene i paringa har gått sammen lenge nok til at det er etablert en rangordning mellom dem, ellers kan det bli stygge skader også på søyene. Det blir også mer effektivt bedekning av alle søyene om værene har etablert rang før paringstida. Husk også at kollete værer som slippes sammen med værer som har horn lett kan bli stanget i hjel.
- Værene må være i god kondisjon før paringa begynner. I flokker der værene ikke går sammen med søyene hele året, bør de gå på egne beiter så langt unna at de ikke kan se eller lukte søyene. Avlsværer kan godt finne på å legge på svøm for om mulig å rekke inn til brunstige søyer. Flere villsaubønder har mistet værer på denne måten.
- Etter paringa har værene ofte tapt seg mye i hold, og det er viktig at de legger på seg igjen etterpå. Det er lurt å ta dem vekk fra flokken så de roer seg ned og får tid til å ete, og de må tilleggsføres hvis det er behov for det. Noen villsaubønder har værene sammen med flokken hele året og får det til å fungere godt. Men det er likevel mange fordeler med å ha dem på et eget beite utenom paringa: man har kontroll på lammingsperioden, søyene slipper å konkurrere med værene om føret og de får fred for innpåsiltne værer. I lamminga kan værer som går sammen med søyene gjøre stor skade, men dette kan nok variere veldig fra vær til vær. Noen oppfører seg ordentlig og passer på flokken, mens andre gjør hærverk.

STREKKMETALL TIL SAU

TYSK Kvalitetstål = lang levetid

Galv. Etter Norsk Standard av NOT Nærbø AS.

Platetykkelse: 4,00 m.m. (11,4 kg)

Hullåpning: 17 x 38

Plate bredde: 100 og 120 cm. (Vi kan kappe)

Lengder opptil 300 cm. (Spes. lengder kan best.)

Har lager i Rogaland.

Vi sender over hele landet.

Leverer sør for Trondheim med egne biler.

Kjøp kvalitetsmetall til RIMELIG PRIS!

Fjermestad Gjerdelager

4355 Kvernaland - Tlf. 51 48 55 62

E-post: fjerm@online.no · www.fjermestad.no